

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในหมู่บ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีของนักวิชาการ ตลอดจนการรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งจะนำเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับที่พักแบบโฮมสเตย์
 - 1.1 ความหมายของที่พักแบบโฮมสเตย์
 - 1.2 ลักษณะของที่พักแบบโฮมสเตย์
2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
 - 2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน
 - 2.2 องค์ประกอบและปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชน
 - 2.3 นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว
4. แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านปางมะโอ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับที่พักแบบโฮมสเตย์

1.1 ความหมายของที่พักแบบโฮมสเตย์

นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของที่พักแบบโฮมสเตย์ ดังนี้

สุวัฒน์ คุ้มวงษ์ (2537 : 18) ได้ให้ความหมายของบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วมว่า หมายถึง ที่พักที่เกิดจากการดัดแปลงบ้านพักอาศัยของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว โดยที่เจ้าของบ้านก็ยังคงพักอาศัยและประกอบอาชีพอยู่อย่างเดิม รูปแบบอย่างนี้จะทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่น เช่น ลักษณะสถาปัตยกรรม การตกแต่งอาหารการกิน ประเพณี วัฒนธรรม การพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติ รวมทั้งทำให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจตกถึงมือประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540 : 15) ได้ให้ความหมายของคำว่า “โฮมสเตย์” (Homestay) หรือที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท ไว้ว่า การจัดสรรพื้นที่บ้านพักเพื่อบริการนักท่องเที่ยว โดยคงความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำถิ่น ภายใต้ศักยภาพและการยอมรับของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้บัญญัติศัพท์ของคำว่า โฮมสเตย์ ไว้ว่าคือ ที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท และได้กำหนดหลักเกณฑ์พื้นฐานในการบริการนักท่องเที่ยวไว้ อาทิ อาหาร การนำเที่ยวกิจกรรมทางวัฒนธรรม การศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ที่พักจะเป็นบ้านที่มีความพร้อมสำหรับการแบ่งพื้นที่ของบ้านพักอาศัยให้บริการกับนักท่องเที่ยวเสมือนสมาชิกหรือญาติของเจ้าของบ้าน และศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องมีความพร้อมภายใต้การบริหารจัดการของชุมชนเอง

เจริญ ตันมหาพราณ (2542 : 71-72) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม ว่า คือ การจัดการที่พักอาศัยในท้องถิ่นในบ้านของชาวบ้านให้นักท่องเที่ยวเข้าพักแทนการเข้าพักในโรงแรม เจ้าของบ้านจะมีรายได้จากการบริการที่พัก อาหาร หรือการนำนักท่องเที่ยวดูสถานที่ที่น่าสนใจในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง นักท่องเที่ยวที่จะมาพักควรต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของเจ้าบ้านเป็นพื้นฐานด้วย บ้านพักควรมีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว มีความสะอาดพอสมควร เจ้าของบ้านเตรียมอาหารแบบที่เจ้าของบ้านกินให้ผู้เข้าพักได้กินร่วมกันเหมือนคนในครอบครัวเดียวกันตลอดระยะเวลาในการเข้าพักของนักท่องเที่ยว ซึ่งควรมีระยะเวลาที่ไม่สั้นจนเกินไป เพราะนักท่องเที่ยวจะไม่มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมเรื่องราววิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านที่มีอยู่มากมาย การจัดการที่พักแบบชุมชนมีส่วนร่วมให้ประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจ ความพร้อมในการเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้เข้าพักนั้น รวมทั้งการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจอันดีจากเจ้าของบ้านด้วยเช่นกันที่จะทำให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวที่มีคุณค่าต่อไป

นอกจากนี้ ภราเดช พยัควิเชียร (2543 : 43) ได้กล่าวว่า โฮมสเตย์ คือ บ้านของชาวบ้านที่มีห้องหรือพื้นที่พอที่จะรับแขกผู้มาเยือนได้โดยเจ้าบ้านพอใจยินดีที่จะแบ่งปันรับนักท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษา

(Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นและผู้ประกอบการ

Michael J Hatton (1999 : 38) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับโฮมสเตย์หรือบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม ว่าเป็นรูปแบบที่นักท่องเที่ยวพักอาศัยในบ้านพักของคนในท้องถิ่น ใช้ชีวิตเหมือนกับคนในท้องถิ่น หากมีกิจกรรมใดๆ ในท้องถิ่นนักท่องเที่ยวก็จะได้รับเชิญให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นด้วย เช่น กิจกรรมการเรียนรู้การทำอาหาร การเข้าร่วมในงานพิธีแต่งงานแบบท้องถิ่น และการชมการแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น บ้านพักแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมีวัตถุประสงค์ คือ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรงโดยที่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของโครงการ เป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นๆ ขณะเดียวกันบ้านพักแบบมีส่วนร่วมของชุมชนก็จะกลายเป็นกลไกสำคัญในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และเสริมสร้างค่านิยมท้องถิ่น เป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีบางอย่างที่สูญหายไปจากชุมชน อันเป็นอิทธิพลจากการพัฒนาตามโลกตะวันตก และยิ่งไปกว่านั้น กิจกรรมบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วมเป็นตัวริเริ่มให้คนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่เกิดการยอมรับเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และเป็นการเพิ่มพูนทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

อกนิษฐ์ บัวหูกดี (2542 : 68) ได้กล่าวถึง บ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เข้าไปใช้ชีวิตในชุมชน ศึกษาและค้างแรมในชุมชน ได้รู้ได้เห็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของ มลิวัลย์ กลมเลิศ (2547 : 16) ที่กล่าวถึงบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ว่าเป็นรูปแบบของสถานที่พักอีกแบบหนึ่งซึ่งกำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวที่เพลิดเพลินและยังได้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตประจำวัน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นชีวิตจริง นอกเหนือจากได้มาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยทั่วไปแล้ว หลายท้องถิ่นยังคงมีเอกลักษณ์ และลักษณะเด่น ทั้งทางด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ และมีการทำให้ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นที่พักอาศัยแบบโฮมสเตย์

โฮมสเตย์ ตามความหมายของ วิทยา ภูสณอง (2545 : 14) คือการที่นักท่องเที่ยวประสงค์จะได้สัมผัสวัฒนธรรมชนบทอย่างแท้จริง ด้วยการเข้าไปพักอาศัยกับชาวบ้าน กิน อยู่ เช่นเดียวกับชาวบ้าน โฮมสเตย์จึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะอำนวยความสะดวกและเป็นทางเลือกให้กับ

นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนแต่ละภาคของประเทศ

ฉะนั้น ความหมายของที่พักแบบโฮมสเตย์หรือบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม โดยสรุป คือ การจัดพื้นที่บ้านพักที่มีความพร้อมสำหรับการแบ่งพื้นที่ของบ้านพักอาศัยให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเสมือนสมาชิกหรือญาติของเจ้าของบ้าน เพื่อบริการนักท่องเที่ยวโดยคงความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงการให้บริการด้านอื่นๆ ด้วย อาทิ อาหาร การนำเที่ยวกิจกรรมทางวัฒนธรรม การศึกษาวิถีชีวิตชุมชน นักท่องเที่ยวมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม เรื่องราววิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านที่มีอยู่มากมาย และเจ้าของบ้านจะมีรายได้จากการบริการที่พัก อาหาร หรือการนำนักท่องเที่ยวเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ ของชุมชน

1.2 ลักษณะของที่พักแบบโฮมสเตย์

ชูวิทย์ ศิริเวชกุล (2544) ได้บรรยายถึงจุดเริ่มต้นและความเป็นมาของโฮมสเตย์ ในทวีปยุโรปช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ว่าเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวและที่พักที่ห่างไกลชุมชนเมืองและร่อยรอยความกดดันของสงครามไปสู่พื้นที่ชนบทที่เต็มไปด้วยความสงบร่มรื่น ธรรมชาติที่สวยงาม ก่อให้เกิดที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ ขึ้น ได้แก่ Bed & Breakfast บ้านพักในฟาร์ม (Farmhouse) เกสต์เฮาส์ (Guesthouse) และโฮมสเตย์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายๆ กัน แต่เรียกชื่อแตกต่างกันไปตามพื้นที่ ประเทศ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามถึงแม้จะเรียกชื่อต่างกันไป แต่ทั้งหมดดำเนินการภายใต้แนวคิดเดียวกัน คือ ถือว่าผู้ที่มาพักเป็นแขกของบ้านมิใช่นักท่องเที่ยว (Be a guest, not just a tourist) และอยู่ในรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบชนบท (Rural Tourism)

ลักษณะของนักท่องเที่ยวที่ต้องการที่พักแบบโฮมสเตย์ มักจะเป็นนักท่องเที่ยวอิสระหรือนักศึกษาหรือนักเรียนรู้และหาประสบการณ์ มีกำลังซื้อสูง นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความต้องการและความสนใจที่หลากหลาย ไม่ยึดติดกับแหล่งท่องเที่ยวแหล่งใดแหล่งหนึ่ง

เหตุผลของการที่นักท่องเที่ยวเลือกพักที่ที่พักแบบโฮมสเตย์ คือ (ชูวิทย์ ศิริเวชกุล, 2544 : 45 - 46)

- (1) นักท่องเที่ยวรู้สึกใกล้ชิดและได้สัมผัสกับธรรมชาติที่สวยงาม
- (2) นักท่องเที่ยวมีโอกาสพบปะกับชุมชนท้องถิ่นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

(3) โฮมสเตย์ราคาถูกกว่าการพักในโรงแรม

ความต้องการพื้นฐาน 10 ประการของนักท่องเที่ยวที่เข้าพักที่พักแบบโฮมสเตย์ คือ (ชูวิทย์ ศิริเวชกุล, 2544 : 45 - 46)

- (1) เตียงนอนที่สบายในราคาสมเหตุสมผล
- (2) ห้องน้ำและห้องส้วมที่สะอาด
- (3) อาหารพื้นบ้านง่ายๆ แต่ปรุงมาอย่างดี
- (4) ทิวทัศน์และธรรมชาติของชนบทที่สวยงาม
- (5) ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- (6) กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ อาทิ เดินป่า ตกปลา ขี่ม้า ปีนเขา จักรยาน ฯลฯ
- (7) ร้านค้าทั่วไปและร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก
- (8) ความบันเทิง อาทิ ดนตรี การเดินรำ การแสดงพื้นบ้าน
- (9) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
- (10) ความเป็นมิตร และรอยยิ้มของเจ้าของบ้าน

จากความต้องการพื้นฐาน 10 ประการของการจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์นั้น หากพิจารณารายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงคุณภาพและมาตรฐานของที่พักจะมีองค์ประกอบหรือมาตรฐาน 7 ด้าน โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้ (นักรบ ระวังการณ์ และคณะ, มาตรฐานของที่พักของธุรกิจที่พักโฮมสเตย์, <http://www.homestayfanclub.com> 28 มิถุนายน 2547)

(1). ด้านที่พัก ประกอบด้วย

- 1.1) โครงสร้างบ้านพักมีความมั่นคง
- 1.2) บ้านพักมีอากาศถ่ายเทได้สะดวกและแสงสว่างส่องเข้าถึง ไม่มีกลิ่นอับ มีหลังคาที่สามารถกันน้ำฝนได้
- 1.3) มีเตียงนอนที่สบาย
- 1.4) มีห้องน้ำและห้องส้วมที่สะอาด
- 1.5) มีการเปลี่ยนผ้าปูที่นอนและอุปกรณ์สำหรับการนอนทุกครั้ง เมื่อนักท่องเที่ยวเข้าพัก
- 1.6) มีการกำจัดแมลงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอยู่เสมอ
- 1.7) มีการดูแลสภาพแวดล้อมของบ้านพักอยู่เสมอ

(2). ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประกอบด้วย

- 2.1) มีกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น เดินป่า ตกปลา ขี่ม้า ปีนเขา จักรยาน

ๆ

2.2) มีกิจกรรมฝึกหัดทำศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ทอผ้า จักสาน

2.3) มีกิจกรรมต้อนรับตามประเพณีของท้องถิ่น

2.4) มีกิจกรรมบันเทิง เช่น คอนเสิร์ต การเต้นรำ การแสดงพื้นบ้าน

2.5) มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

(3). ด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย

3.1) มีการจัดการเวรยามดูแลความปลอดภัย

3.2) มีเครื่องมือและวิธีการสื่อสารกับเจ้าหน้าที่เมื่อเกิดเหตุร้าย

3.3) มีเครื่องมือตลอดจนการเคลื่อนย้ายที่เหมาะสมกรณีนักท่องเที่ยวเจ็บป่วย

3.4) มีการเตือนนักท่องเที่ยวเรื่องการเก็บรักษาทรัพย์สิน

3.5) มีการดูแลและซ่อมแซมกลอนประตูและหน้าต่างต่างๆ ในที่พัก
เพื่อความปลอดภัยอยู่เสมอ

(4). ด้านการบริหารจัดการและบริการ ประกอบด้วย

4.1) มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านจัดการในรูปธรรมของชมรม สหกรณ์
หรือกลุ่มชาวบ้าน

4.2) มีคณะกรรมการบริหารโครงการเป็นรูปธรรม

4.3) มีการกำหนดข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อมิให้เกิดปัญหาที่ขัด
ต่อวัฒนธรรม จารีตประเพณี และความเชื่อของชุมชน

4.4) มีระบบการจองล่วงหน้าและลงทะเบียนเพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับ
นักท่องเที่ยว

4.5) มีรายละเอียดเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมและบริการต่างๆ ให้

นักท่องเที่ยว

ทราบชัดเจน

4.6) มีข้อมูลกิจกรรมท่องเที่ยวในรายละเอียดให้นักท่องเที่ยวเลือก

4.7) ชุมชนไม่มุ่งหวังจะสร้างรายได้จากธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์
อย่างเดียว และต้องไม่มีผลกระทบต่ออาชีพดั้งเดิมของชุมชน

4.8) มีผู้นำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ที่เป็นเยาวชนท้องถิ่น

(5). ด้านสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย

5.1) มีแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ประวัติศาสตร์

5.2) มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

- 5.3) มีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมอยู่เสมอ
- 5.4) มีสถานพยาบาล ไปรษณีย์ ธนาคารอยู่ไม่ไกลเกินไป
- 5.5) พื้นที่หลักยังคงสภาพเดิมของชุมชนท้องถิ่น รักษาวัฒนธรรมและประเพณีเก่าแก่
- (6). ด้านมูลค่าเพิ่ม ประกอบด้วย
 - 6.1) มีร้านขายของที่ระลึก
 - 6.2) มีผลิตภัณฑ์ที่ผลิตโดยชาวบ้านและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น
 - 6.3) มีโอกาสได้เผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชน
 - 6.4) มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชนในด้านการให้บริการที่ประทับใจ
- (7). ด้านส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ประกอบด้วย
 - 7.1) มีคู่มือการท่องเที่ยวเป็นของตนเอง
 - 7.2) มีเว็บไซต์ (website) เผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยว
 - 7.3) มีรายชื่ออยู่ในคู่มือการท่องเที่ยวไฮสโคปของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
 - 7.4) มีแผนที่แสดงที่พักและเส้นทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว
 - 7.5) มีตารางกิจกรรมที่หลากหลายให้เลือก

หลักการของไฮสโคปนั้นเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกฝ่ายตั้งแต่รัฐบาลจนถึงชุมชนจะต้องเข้าใจในทิศทางเดียวกัน เพื่อมิให้การส่งเสริมและพัฒนาเกี่ยวกับไฮสโคปไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ดังนั้นการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบไฮสโคปต้องคำนึงถึงความพร้อม ความรู้ ความเข้าใจของชุมชนเป็นสำคัญ และชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยเน้นจุดขายอยู่ที่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ การท่องเที่ยวแบบไฮสโคปนี้จะเป็นเพียงรายได้เสริมมิใช่รายได้หลักของชุมชนและต้องไม่ทำลายหรือเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนนั้นๆ

ธุรกิจที่พักแบบไฮสโคปเป็นเรื่องละเอียดอ่อนมีผลกระทบอยู่ทั้งด้านบวกและด้านลบที่จะต้องคำนึงถึงเป็นเบื้องต้น ดังนี้ : (วิทยา ภูตสนอง, 2545 : 15)

- (1) ผลกระทบในเชิงบวก
 - 1.1) ก่อให้เกิดการกระจายรายได้เข้าสู่ท้องถิ่น
 - 1.2) เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชน
 - 1.3) นักท่องเที่ยวมีโอกาสเรียนรู้และศึกษาวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมชุมชนอันจะก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ห่วงแหนและภูมิใจในวัฒนธรรม

(2) ผลกระทบในเชิงลบ

- 2.1) วัฒนธรรมชุมชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้ง่ายหากชุมชนไม่เข้มแข็ง
- 2.2) ชุมชนจะมุ่งหวังรายได้ อันจะก่อให้เกิดการประกอบการด้านที่พักในเชิงธุรกิจ
- 2.3) เกิดการพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชนเกินขอบเขตวิถีชีวิตความเป็นอยู่

เป็นอยู่

และวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อมุ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

- 2.4) ที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบทหรือโฮมสเตย์ยังไม่มีกฎหมายหรือมาตรการรองรับ

การกำหนดระเบียบและข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้าพักที่พักแบบโฮมสเตย์ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม จารีต ประเพณี และความเชื่อของแต่ละชุมชน ซึ่งอาจแตกต่างกันตามพื้นที่นั้นๆ การกำหนดระเบียบและข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว อาทิ การแต่งกาย การนอน การกำหนดเวลาเข้า เวลาออกจากบ้านพัก จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อมิให้เกิดปัญหาที่ขัดต่อวัฒนธรรม จารีต ประเพณี และความเชื่อของชุมชน นักท่องเที่ยวจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม ทั้งนี้ควรมีการชี้แจงในช่วงระหว่างการจองหรือลงทะเบียนการเข้าพัก กรณีที่นักท่องเที่ยวไม่สามารถปฏิบัติตามได้ก็สามารถที่จะปฏิเสธการเข้าพักได้เช่นกัน และเนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องพักกับเจ้าของบ้าน อาหารจึงมีความจำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว การนำเสนอรายการอาหารท้องถิ่นจึงนับได้ว่าเป็นเสน่ห์ทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจเช่นเดียวกับโรงแรมหรือรีสอร์ท ดังนั้น การเตรียมอาหารจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ประกอบการพิจารณา เช่น จำนวนนักท่องเที่ยว เชื้อชาติ ศาสนา และค่าใช้จ่าย

มลิวัลย์ กลมเลิศ (2547) ได้นำเสนอข้อดีของการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ว่าเป็นการกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่นโดยตรง เช่น ค่าใช้จ่ายในเรื่องของที่พักราคาอาหาร หรือค่าจ้างจ่ายซื้อหางานหัตถกรรมฝีมือจากท้องถิ่น และยังเกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ ธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ของท่าด่านโฮมสเตย์ (ท่าด่านโฮมสเตย์, <http://www.thai.net/chomthaidd/แหล่งท่องเที่ยว.htm> 25 มีนาคม 2547) ที่เกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ได้จัดบ้านของตนเองให้เป็นที่พักแรมของนักท่องเที่ยว ชุมชนแห่งนี้ได้ออกกฎระเบียบในการเข้าพักของนักท่องเที่ยวไว้ดังนี้

- (1) นักท่องเที่ยวต้องติดต่อผ่านทางศูนย์ประสานงานของทางท่าด่านโฮมสเตย์ก่อน

- (2) นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรม และประเพณีของชุมชน เช่น แต่งกายให้สุภาพ ไม่แสดงกิริยาอาการที่ไม่สุภาพอันเป็นการลบหลู่ ดุหมิ่น สิ่งเคารพของชุมชน
- (3) นักท่องเที่ยวต้องไม่นำสิ่งเสพติดเข้าชุมชน
- (4) นักท่องเที่ยวต้องไม่พกพาอาวุธและวัตถุระเบิดเข้ามาในชุมชน
- (5) นักท่องเที่ยวต้องช่วยดูแลความสะอาด สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติของชุมชน
- (6) นักท่องเที่ยวจะต้องไม่ส่งเสียงดัง ยิงปืน หรือล่าสัตว์ก่อนได้รับอนุญาต
- (7) ทางกลุ่มมีสิทธิ์จะพิจารณาให้นักท่องเที่ยวเข้าพักหรือไม่ก็ได้

ดังนั้น การมีวิถีชีวิตเรียบง่ายแบบสังคมชนบทจึงเป็นจุดขายสำคัญที่จะเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ การดำเนินกิจกรรมที่พักจึงเป็นเพียงสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เป็นทางเลือกในตลาดท้องถิ่น ไม่ใช่เป็นคู่แข่งในเชิงพาณิชย์ในพื้นที่ที่มีโรงแรม หรือรีสอร์ท การดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ไม่เป็นการประกอบการเรื่องที่พักในเชิงธุรกิจ แต่จะต้องอยู่ภายใต้ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนเป็นหลัก บริการที่มีเสนอให้แก่ นักท่องเที่ยว ได้แก่ วิธีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายแบบสังคมชนบท วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ความปลอดภัย ห้องพักร่วมอาหาร และกิจกรรมทางการท่องเที่ยว การจัดตั้งที่พักแบบโฮมสเตย์นั้น จะมีการรวมกลุ่มจัดตั้งในรูปของกลุ่ม หรือชมรม หรือสหกรณ์ สมาชิกแต่ละคนในชุมชนจะต้องมีความเข้าใจและมีส่วนร่วมในด้านการจัดการบ้านพัก ไม่ว่าจะเป็นความเต็มใจของสมาชิกในครอบครัวต่อการต้อนรับผู้มาเยือน บ้านพักมีโครงสร้างที่ดี ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่ไกลจากเมืองหรือพื้นที่ที่มีเทศกาลหรือสถานที่ท่องเที่ยว และควรมีสิ่งต่างๆ เป็นพื้นฐาน เช่น ที่นอนหรือเตียง หมอน น้ำประปาหรือแหล่งน้ำ และห้องน้ำที่สะอาด

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ ได้แก่ ความพร้อม ความรู้ ความเข้าใจของชุมชน โดยชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์นั้นจุดขายอยู่ที่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ ไม่มีการทำลายหรือเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนนั้นๆ และการทำธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ต้องไม่เกิดปัญหาที่ขัดต่อวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ความเชื่อของชุมชน และนักท่องเที่ยวจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์นี้จะเป็นเพียงรายได้เสริม มิใช่รายได้หลักของชุมชน และที่พักจะต้องมีคุณภาพและมาตรฐานของที่พัก โดยให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกใกล้ชิดและได้สัมผัสกับธรรมชาติที่สวยงามอย่างแท้จริง

ธุรกิจที่แพคเกจโฮมสเตย์ควรจะต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนในการเข้าไปมีบทบาทในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วม เป็นคำที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบันทั้งในทางวิชาการและในทางราชการ โดยได้นำมาใช้กันในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ในปัจจุบันแนวความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม หันมากระตือรือร้นความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเพื่อขจัดปัญหาความยากจนในชนบท ลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองระหว่างประชาชนกลุ่มต่างๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชน นับเป็นยุทธวิธีที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาคน และส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม แต่เนื่องจากมีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำนี้ไว้แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องและตรงกัน จึงควรมีการศึกษาถึงความหมายของการมีส่วนร่วมซึ่งมีผู้รู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง (2522 : 14) ได้ให้คำนิยามการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะต้องมีมากพอจนเกิดความริเริ่มโครงการเพื่อการนั้นๆ เหตุผลเบื้องต้นของการที่คนเราสามารถรวมกันได้ควรจะต้องมีความตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมด หรือการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยหรือทำในนามกลุ่มนั้นกระทำผ่านองค์การ (Organization) ดังนั้น องค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 185) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยการกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะและเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ) อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากความร่วมมือร่วมใจและการประสานงานรวมทั้งความรับผิดชอบ

สันติ พัฒนาศักดิ์ (2539 : 25) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนในท้องถิ่นหรือเกษตรกรในท้องถิ่นมีการประสานงาน และความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นให้

ตรงกับความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีการวางแผนไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผนและการประเมินผล ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบหรือชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกันถึงการเป็นเจ้าของกิจการนั้น

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2532 : 36) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรของเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่า สมาชิกในชุมชนนั้นๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหของประชาชนในชุมชน

ไพรัตน์ เศษรินทร์ (2527 : 6-7) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปของบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกันที่เกี่ยวข้องกับในเรื่องต่อไปนี้จะบรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

- (1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาต่างๆ และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
- (2) ร่วมคิดหา สร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- (3) ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
- (4) ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม
- (5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- (6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
- (7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
- (8) ร่วมควบคุมติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

เสน่ห์ จามริก (2527 : 12-15) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้น คือ การที่ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซง ครอบงำ บังคับให้ได้พัฒนา

ขีดความสามารถของตนในการจัดแจง ใช้ควบคุม ระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม อันเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเชื่อมั่น เพื่อเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเองได้ในที่สุด สอดคล้องกับ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม โดยได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตอย่างเป็นตัวของตัวเอง

สิทธิชัย เสรีสงแสง (2535 : 27) แสดงความคิดเห็นว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องไม่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบเป้าหมายของงาน” และ “กำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน” ดังที่ผ่านมา แต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบและมีบทบาทอย่างเต็มที่ ตั้งแต่คิดค้นปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ดูแลกำกับตลอดจนประเมินผล ติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องหมายถึง การมอบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรของประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของตนเองเป็นสำคัญ

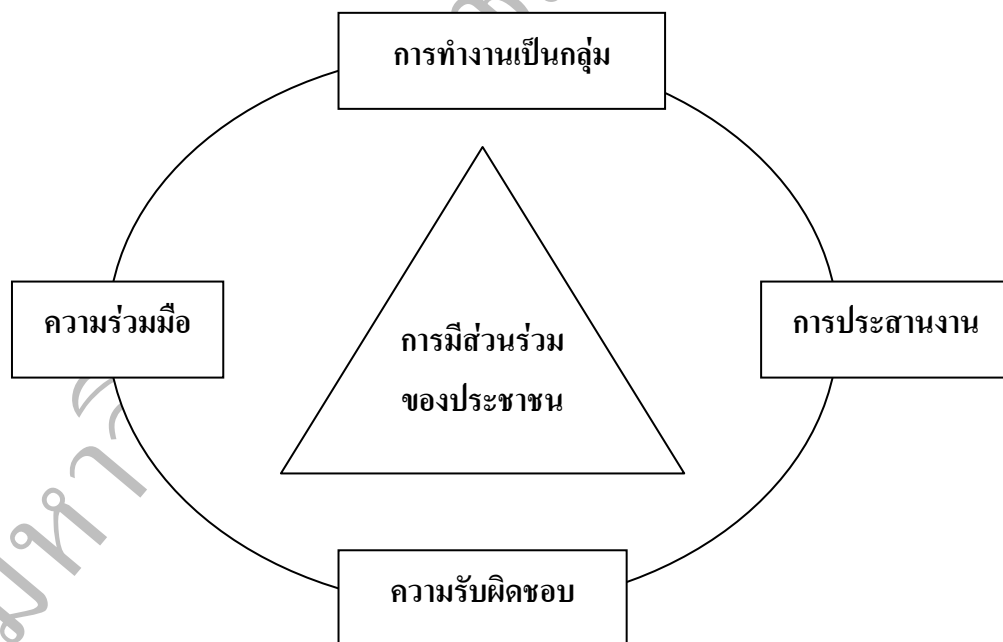
สุทธิเกียรติ ลีสุวรรณ (2541 : 15) กล่าวว่า แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเกิดมาจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่มีความรู้ที่มีปัญหา ตระหนักรู้และควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลเพียงใด จึงควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเอง นอกจากนั้นแล้วการมีส่วนร่วมยังช่วยลดปัญหาความแตกแยก เนื่องจากการนำเข้าสู่สิ่งต่างๆ จากภายนอกเข้าไปในชุมชนนั้นด้วย การมีส่วนร่วมไม่ได้หมายความว่าเพียงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุนโครงการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงขั้นตอนสำคัญ อย่างเช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้นๆ ด้วย

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (อ้างใน พิมานา บุรณินทุ, 2535 : 27) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปว่า การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคล ผู้มีส่วนร่วมมีส่วนได้ส่วนเสียทุกขั้นตอนของโครงการของงานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่า สิ่งที่มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้นจะได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่า สิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการอย่างแท้จริงและมีความมั่นใจมากยิ่งขึ้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนจะได้รับประโยชน์โดยเสมอหน้ากัน นอกจากนั้น ความหมายของความแตกต่างระหว่างการมีส่วนร่วมกับการให้ความร่วมมือจะมีความหมายแตกต่างกัน อีกประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมจะต้อง

คู่กับความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่วนการที่คนอื่นหรือฝ่ายอื่นเข้ามาช่วยด้วยนั้นถือว่าเป็นการให้ความร่วมมือ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 28) ได้ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นต้องมาจากความสมัครใจของชุมชน โดยเฉพาะการสมัครใจที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนจะมีส่วนสร้างผลกระทบทั้งทางบวกและลบดังที่กล่าวแล้ว ดังนั้นจะเป็นผลดียิ่งหากชุมชนมีการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวว่ามีอุปทานการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความร่วมมือ การประสานงาน และความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเองโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามสมควร ซึ่งพอจะสรุปเป็นแผนภาพได้ตามแผนภาพที่ 1 ดังนี้ (สุทัศน์ ถีฬาเปง, 2544 : 22)

ภาพที่ 2.1 ภาพแสดงความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา : สุทัศน์ ถีฬาเปง, 2544 : 22

จากความหมายที่นักวิชาการหลายท่านได้ระบุแล้วนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยสรุป หมายถึง การพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของประชาชนต่อการดูแลและการจัดการ กับทรัพยากรที่มีในชุมชน ตลอดจนการที่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเริ่มตั้งแต่การแสดงความสนใจในกิจกรรม ริเริ่ม วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการร่วมรับผิดชอบ ในการแก้ปัญหาของประชาชนเอง และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมนั้นๆ อย่างทั่วถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประชาชนในชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมนั้นๆ ด้วยความสมัครใจ ปราศจากการครอบงำ แทรกแซง บังคับใดๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ผลประโยชน์จะ กลับไปสู่ชุมชนโดยตรง ซึ่งการมอบประชาธิปไตยขึ้นพื้นฐานกับประชาชน จะต้องพยายาม จัดตั้งและพัฒนาองค์กรของประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของตนเองเป็นสำคัญ

2.2 องค์ประกอบและปัจจัยของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปรัชญา เวสารัตน์ (2528 : 170) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้

- (1) ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความปลอดภัย
- (2) ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- (3) ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลจาก สหกรณ์ออมทรัพย์
- (4) ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนร่วม ความรู้สึกเกรงใจไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือความรู้สึกว่าเป็น พันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี

นรินทร์ แก้วมีศรี (2538) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใดๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและลงมือ ดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็มิอาจจะสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าประชาชน มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้ จะสามารถมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อ ตัวเอง ครอบครัว และชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ จนเกิดความตระหนักใน ปัญหาของตนเองและค้นรณหาทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจเข้ามามี ส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างแท้จริง

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ลักษณะ คือ (นรินทร์ แก้วมีศรี ,

(1) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการทุกกระบวนการตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา การร่วมคิดและหาวิธีแก้ไขปัญหาร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ร่วมปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามผลที่กำหนดไว้ ร่วมควบคุมติดตามและประเมินผล

(2) การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมีขั้นตอนในการปฏิบัติ คือ (นรินทร์ แก้วมีศรี , 2538 : 12)

(1) การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหา สาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาคด้วยตัวของเขาเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็ไม่อาจเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้ความรู้จะต้องยอมรับ คือ บุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาจะเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่เขาจะมองปัญหานั้นได้ไม่ชัดเจน หรือเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของปัญหา ต่อมาเมื่อมีบุคคลมาช่วยชี้แนะ เขาก็จะมองเห็นสาเหตุของปัญหาของตนเด่นชัดขึ้น ดังนั้น บุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง ทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม เพื่อจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ปัญหาต่างๆ ต่อไป

(2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือเพื่อที่จะมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ บุคคลยังต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาาร่วมกัน การแก้ปัญหาอาจจะกระทำได้หลายวิธีแต่จะมีวิธีที่ดีที่สุดในเรื่องดังกล่าว ผู้ที่ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำจนกระทั่งบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

(3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น การปฏิบัติงานด้วยตนเองอาจจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

เมื่อเห็นประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตัวเองพร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการนั้นๆ ด้วย

(4) การมีส่วนร่วมและการติดตามประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่เพียงไร และควรจะพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป ให้ประสบผลสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

ส่วน Cohen & Uphoff (1980 : 213-218) ได้เสนอองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นขั้นตอน ดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

(2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) อาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การร่วมมือ รวมทั้งการร่วมแรงร่วมใจ

(3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ทางด้านส่วนบุคคล

(4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด

การพิจารณาการมีส่วนร่วมเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการนำไปสู่การพัฒนา อีกทั้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ขาดไม่ได้ในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนา เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่เพิ่มคุณค่าให้กับตัวเองโดยการแสดงออกซึ่งเสรีภาพของประชาชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่ทุกอย่างประชาชนจะต้องคิดค้นขึ้นมาเอง สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนถูกตีความหมายไปในลักษณะที่เน้นการให้ประชาชนมีโอกาสเป็นผู้กำหนดการตัดสินใจ คิดค้นปัญหา และดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ของการพัฒนา คือ การที่ประชาชนได้เพิ่มศักยภาพในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่างๆ ในสังคม ตลอดจนถึงการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมด้วยตนเอง

ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่ได้กล่าวไว้มีดังต่อไปนี้ คือ (Cohen & Uphoff, 1980 : 213-218)

(1) พื้นฐานของการเข้าร่วม ลักษณะที่เข้ามามีส่วนร่วมมาจากแรงจูงใจภายใน จะเป็นแรงหนุนหรือช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมที่มาจากปัจจัยภายนอก โดยอาศัยอำนาจบารมีหรือแรงบีบบังคับจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจ หรือ

อิทธิพลของผู้มีอำนาจจากชุมชนเองถึงจะสามารถกระทำสำเร็จ แต่ก็ไม่มีผลผูกพันทางจิตใจ ความยั่งยืนต่อเนื่องของกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ก็จะลดลง

(2) รูปแบบของการเข้าร่วม การเข้าร่วมของประชาชนนั้นเป็นการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเอง โดยเฉพาะกิจกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนกลุ่ม เช่น กรรมการหมู่บ้าน การเข้าร่วมของประชาชนจะอยู่ในลักษณะของผู้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือ

(3) ขอบเขตของการเข้าร่วม เป็นช่วงเวลามีส่วนร่วม การใช้เวลาเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ จะใช้เวลามากน้อยต่างกัน ความถี่ห่าง จำนวนครั้งที่เข้าร่วม ความสม่ำเสมอ ฤดูกาลที่เหมาะสม และช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมแต่ละครั้ง

(4) ผลของการเข้าร่วม ลักษณะการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดการรวมพลังที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้ชุมชนมีศักยภาพ เป็นตัวของตัวเอง สร้างปฏิสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีในมวลสมาชิกของชุมชน

Cary (1976 : 144) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 5 รูปแบบ คือ

- (1) การเป็นสมาชิก (Membership)
- (2) การเป็นผู้ร่วมประชุม (Attendance of meeting)
- (3) การเป็นผู้ออกเงิน (Financial contribution)
- (4) การเป็นกรรมการ (Membership of committee)
- (5) การมีส่วนร่วมโดยการเป็นประธาน หรือผู้นำ (Position of leadership)

รูปแบบเหล่านี้คล้ายคลึงกับของกรรณิการ์ ชมดี (2524) ที่ได้แบ่งลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ ร่วมประชุม ร่วมออกเงิน ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมเป็นผู้นำ ร่วมเป็นผู้สัมภาษณ์ ร่วมเป็นผู้ชักชวน ร่วมเป็นผู้บริจาค ร่วมเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน และร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

มิสรา สามารถ (2543) ได้เสนอว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์โดยไม่เบียดเบียนทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่การให้ข้อมูลท้องถิ่น การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับประโยชน์จากการบริการ

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมข้างต้นพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นจากการร่วมมือกันอย่างจริงจัง โดยที่ทุกฝ่ายต้องร่วมคิดร่วมวางแผน ตัดสินใจ คิดค้นปัญหา ร่วมปฏิบัติ ติดตามและประเมินผล และดำเนินการต่างๆ ในสังคม โดยมีการประสานงาน

ร่วมมือกันจัดตั้งองค์กรในชุมชนด้วยความเต็มใจที่จะเสียสละเวลา แรงงาน เงิน วัสดุ รวมตลอดถึง การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมด้วยตนเอง เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในแนวทางที่ ต้องการ และยอมรับผลอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วยความพอใจ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาประกอบใช้ในการศึกษาคือ ชุมชนในหมู่บ้านปางมะโอ จะได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ การปฏิบัติ และประเมินผล อีกทั้งมีส่วนร่วมใน ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการก่อตั้งที่พักแบบโฮมสเตย์ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหา เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยวและธุรกิจที่พักแบบ โฮมสเตย์ในชุมชน ของตนเอง

2.3 นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ้างใน ภราเดช พยัควิเชียร, 2543 : 15) ได้กำหนด นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ มีดังนี้

(1) พัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ตลอดรวมถึงการมี ส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น เอกชน และประชาชนทั่วไปในด้านการลงทุน การผลิตสินค้าและ บริการ ทั้งนี้ต้องมีความเสมอภาค เป็นธรรมในกรอบที่เหมาะสม สอดคล้องกับการพัฒนาด้านอื่นๆ และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

(2) สนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวใน รูปขององค์กร หรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่น โดยมีเครือข่ายครอบคลุม ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและ ดำเนินการอย่างอิสระภายใต้กรอบที่ตอบสนองความจำเป็นในการจัดการแต่ละระดับ

(3) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตาม ประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งปรับทัศนคติและปรับปรุง จิตความสามารถของหน่วยงานของรัฐให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน มากขึ้น

(4) ส่งเสริมการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนที่ดูแลด้าน สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล

(5) แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนากฎหมายและระบบงบประมาณของภาครัฐ ให้สามารถส่งเสริมและเอื้ออำนวยต่อการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานปฏิบัติทุกระดับ กับประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับในการให้ชุมชนมีโอกาสในการควบคุม กำกับ ดูแล และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

(6) สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้ ทักษะ และการมีจิตสำนึกในด้านการจัดการพัฒนาการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้น

(7) สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในด้านการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างอิสระและสามารถจัดเก็บรายได้เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูการท่องเที่ยวได้ด้วยตัวเอง โดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง

(8) สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทางสังคมให้มีโอกาสในการเข้าช่วยเหลือและยกระดับการมีส่วนร่วม ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรชุมชนและองค์กรจัดการธุรกิจของประชาชนอย่างสร้างสรรค์

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมข้างต้นพอสรุปได้ว่า นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการสนับสนุนในการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปขององค์กรที่เกี่ยวข้องทุกส่วนและทุกระดับ

3. แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 445-446) ได้ทำการสรุปแนวทางการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอไว้หลายแนวทาง ดังนี้

(1) แนวทางที่อิงสิ่งแวดล้อม (Environmentally Based Perspective) เสนอว่าการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการรักษาสมดุลระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ดังนั้นขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวในบริบทนี้ จึงหมายถึง จำนวนคนมากที่สุดที่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวได้โดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ไม่อาจยอมรับได้ และไม่ทำให้ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับมีคุณภาพลดลงจนไม่อาจยอมรับได้ แนวทางนี้จึงชี้แนะว่าจะต้องมีการกำหนดสถานะของการท่องเที่ยวที่น่าปรารถนาไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นเกณฑ์สำหรับประเมินผลกระทบของการท่องเที่ยว

(2) แนวทางที่อิงการตลาด (Market-Driven Approach) แนวทางนี้เสนอว่าขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวจะถึงจุดวิกฤต เมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจนถึงระดับที่ไปขัดขวางความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว การล่วงล้ำระยะวิกฤตของขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวจะมีความสัมพันธ์กับความต้องการ หรืออุปสงค์ทางการตลาดที่ลดลง ด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม นักท่องเที่ยวเริ่มรู้สึกเฉยชาต่อแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ดังนั้น โดยทั่วไปอาจสรุปได้ว่าสถานะที่น่าปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยวได้ลดต่ำกว่าเกณฑ์ไปแล้ว เมื่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน เพราะฉะนั้นเมื่อขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวถูกล่วงล้ำ จะต้องมีการดำเนินการมาตรการต่างๆ เพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าชุมชนในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวได้กำหนดสถานะที่น่าปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยวไว้เช่นไร มาตรการเหล่านั้นอาจกระทำในรูปของการขยายขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหวนกลับมาใหม่ หรือในทางตรงกันข้ามอาจกระทำในรูปการจำกัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว มิให้เกิดผลกระทบ ทางลบ เพื่อลดสถานะที่ไม่พึงปรารถนาให้น้อยจนอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

(3) แนวทางที่อิงชุมชน (Community-Based Perspective) เสนอว่าขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับการท่องเที่ยว ก่อนที่ชุมชนบริเวณนั้นจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานเพื่อวัดผลกระทบอาจกระทำโดยอิงค่านิยมของชุมชนนั้น

การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวตามแนวทางนี้จำเป็นต้องอาศัยการสร้างความเห็นพ้องกันระหว่างทุกฝ่ายในชุมชน เช่น ผู้อาศัย หน่วยงานราชการ และเอกชน เป็นต้น เพื่อกำหนดสถานะที่พึงปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการจัดการการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน สถานะที่พึงปรารถนานี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และแนวทางการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น การเพิ่มจำนวนตำรวจอาจช่วยรักษาความปลอดภัยของชุมชนไว้ได้แม้ว่าปริมาณนักท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้น

ดังนั้น ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว จึงหมายถึง การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมที่จะสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวได้โดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น ในการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวจะต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและหน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องแล้วจึงกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่นักท่องเที่ยว และชุมชนสามารถได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเหมาะสม

4. แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่

มนัส สุวรรณ (2538 : 129-130) ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้อยู่หนึ่งระดับ ระดับความสามารถที่จะรับได้นี้แตกต่างกันไปตามความแตกต่างทางด้านกายภาพและชีวภาพของพื้นที่และกิจกรรมของมนุษย์ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกินขีดจำกัดนี้แล้วจะทำให้สภาพและความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเนื่องอื่นๆ ตามมา ความสามารถที่จะรับได้นี้สามารถแยกพิจารณาเป็น 3 ประเด็น คือ

(1) ความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ลักษณะหรือสภาพทางกายภาพของสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์ เป็นขีดจำกัดที่กำหนดได้ชัดเจนและจับต้องได้มากกว่า เช่น ขนาดของพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แน่นอนตายตัว ย่อมเป็นตัวกำหนดว่าจะสามารถสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างได้จำนวนมากน้อยเท่าใด เป็นต้น

(2) ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ความสามารถของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ของสถานที่ท่องเที่ยวที่จะพัฒนาเพื่อให้หรือขายบริการแก่ผู้มาเที่ยว กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุด โดยไม่ทำให้เกิดภาวะแออัด

(3) ความสามารถที่จะรับได้ทางนิเวศ (Ecological Carrying Capacity) หมายถึง ความสามารถของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในและบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้กับการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการที่นักท่องเที่ยวไปรวมตัวอยู่ในพื้นที่หนึ่งเป็นจำนวนมาก ย่อมก่อให้เกิดความกดดันต่อพื้นที่นั้นโดยตรง ซึ่งบางครั้งอาจจะมากเกินกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 440) ได้นิยามขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวว่า หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ด้วยความพอใจ และได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ โดยไม่ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลาย หรือถูกทำลายน้อยที่สุด ยังคงรักษาสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีไว้

มากที่สุด ทั้งนี้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นด้วย

Theobald (1994 : 175) ระบุว่า จิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ คือ จำนวนมากที่สุดของนักท่องเที่ยวที่สามารถเข้ามาท่องเที่ยวหรืออยู่อาศัยในพื้นที่ โดยไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ รวมถึงทำให้รักษาความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ

รุ่งทิพ ว่องปฏิการ (2544 : 23) ได้เสนอเรื่องจิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) และการวางแผนทางเกี่ยวกับกระแสการเดินทางของนักท่องเที่ยว อาจกำหนดให้มีการจัดการและมาตรการในการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวตามแนวคิดของการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งคำนึงในเรื่องการสงวนและปกป้องสิ่งแวดล้อม รวมถึงทรัพยากรสำหรับคนรุ่นต่อไป อาทิ พิจารณารายการนำเที่ยว ใช้เส้นทางนำเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุด สร้างข้อจำกัดชั่วคราวในการเดินทางเข้าไปยังพื้นที่ เปิดให้มีการขายบัตรที่ระบุวันและเวลาในการเดินทางเข้าพื้นที่ เพื่อให้ทราบจำนวนล่วงหน้า ลดขนาดของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปในพื้นที่ กำหนดพื้นที่ในการจอดรถ กำหนดให้มีข้อห้ามเพื่อมิให้มีกีฬาหรือรูปแบบในการท่องเที่ยวที่สร้างความเสียหายกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้จำเป็นต้องมีการจัดการอย่างมืออาชีพ และมีการผสมผสาน อย่างเหมาะสม การสร้างเครือข่ายระหว่างกันทั้งในด้านการจัดการในการเข้าไปยังพื้นที่บางแห่ง (Accessibility) การจัดการด้านการจราจรอย่างเหมาะสม จะทำให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

จากแนวคิดข้างต้น การพิจารณาถึงจิตความสามารถในการรองรับของพื้นที่การท่องเที่ยว จึงหมายถึง ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในการท่องเที่ยวที่จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย และการทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยว ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับและการธำรงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงอยู่อย่างยั่งยืน เมื่อพื้นที่ในแหล่งธรรมชาติย่อมมีขีดจำกัดในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ หากใช้เกินขีดจะทำให้สูญเสียความสมดุลของพื้นที่นั้นๆ จิตความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่วัดได้จากความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ ทางสังคม และทางนิเวศ ทั้งนี้เพื่อการประเมินความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว ความสามารถในการให้บริการ ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึง และความสามารถจะรับได้ของพื้นที่ การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อมีความเติบโตจะไม่ไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมจนเกินไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนด

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านปางมะโอ

กาญจนา ชันคำ (2546) ได้บันทึกในข้อเสนองานวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ไว้เกี่ยวกับสภาพโดยทั่วไปของชุมชนบ้านปางมะโอว่าอยู่บนที่สูงบริเวณดอยเชียงดาวซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างเทือกเขาผีปันน้ำกับเทือกเขาถนนธงชัย มีความสูงโดยเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ชุมชนบ้านปางมะโอห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปตามทางหลวงหมายเลข 107 (เส้นทางเชียงใหม่ - ฝาง) ประมาณ 61 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเชียงดาวประมาณ 24 กิโลเมตร โดยเลี้ยวซ้ายเข้าไปในบริเวณบ้านแก่งปันน้ำอีกประมาณ 14 กิโลเมตร ไปตามเส้นทางลำลองสลับกับถนนซีเมนต์ โดยใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 1 ชั่วโมง 40 นาที จากตัวเมืองเชียงใหม่

ชุมชนบ้านปางมะโอนี้ตั้งมากกว่า 100 ปี จากที่เมื่อก่อนมีประชากรมากกว่า 200 หลังคาเรือน แต่ในปัจจุบันชุมชนบ้านปางมะโอมีชุมชนบ้านบริวารรวม 7 หมู่บ้านย่อย มีประชากรทั้งหมดจำนวน 73 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่พูดภาษาท้องถิ่น (คำเมือง) เป็นภาษาหลัก และนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดพระธาตุสามเงาอยู่จอมเมฆ (วัดปางมะโอ) เป็นศูนย์กลางรวมจิตใจของคนในชุมชน ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนนี้เป็นชาวไทยล้านนาอาศัยอยู่ร่วมกันกับชาวไทยภูเขาหลายเผ่า เช่น เย้า มูเซอ ไทยใหญ่ และจีน (ฮ่อ) กลุ่มคนเหล่านี้ต่างก็มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองในด้านภาษาและวัฒนธรรม รวมทั้งภูมิปัญญาความรู้อื่นๆ ที่ถ่ายทอดและดูแลรักษาชุมชนตนเองเรื่อยมา ชุมชนบ้านปางมะโอมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายมาก ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าสนเขา ป่าดิบเขา ป่าไผ่ ยาง ไม้ตระกูลยาง ป่าดิบแล้งสลับกับป่าเมี่ยงและสวนชา มีทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นที่หลากหลายเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของชุมชน สำหรับอาชีพหลักของคนในชุมชน คือ การปลูกเมี่ยง ปลูกชา และรับจ้างทั่วไป การเพาะปลูกอื่นๆ เช่น ส้มโอ ลิ้นจี่ กาแฟ อาชีพรองลงมา คือ รับจ้าง ค้าขาย นอกจากนี้ชุมชนบ้านปางมะโอมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของแม่น้ำปิง น้ำห้วยหลายห้วย และเนื่องจากสภาพภูมิประเทศเอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพ อีกทั้งยังมีแหล่งของพืชอาหารสมุนไพรหายาก และหาไม่ยากเป็นจำนวนมากที่ควรค่ากับการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

ในปัจจุบันชุมชนบ้านปางมะโอเป็นชุมชนที่มีการจัดการอย่างเป็นองค์กรรวม คือ การจัดการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างดิน น้ำ ป่าไม้ เกษตรกรรมให้เกื้อหนุนต่อกันอย่างมีคุณภาพจากภูมิปัญญาชาวบ้านของคนในชุมชนในการพึ่งพาตนเอง จนชุมชนบ้านปางมะโอได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวของการปีโตรเลียมแห่งประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2546 ในการดูแลรักษาธรรมชาติ

อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนอย่างยั่งยืน รวมทั้งการดูแลระบบนิเวศของชุมชนและป่าชุมชนได้ดีเยี่ยม (ชุมชนปลูกเมี่ยง...เกษตรบนคอย อาชีพโบราณอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน, 2546)

ถึงแม้ว่าชุมชนหมู่บ้านปางมะโอจะมีทรัพยากรธรรมชาติและอาชีพหลักที่ดีแล้ว แต่รายได้จากการทำสวนเมี่ยง สวนชา ก็เป็นรายได้ที่ไม่แน่นอนมากนักขึ้นอยู่กับสภาพความต้องการของตลาดขณะนั้น อีกทั้งความต้องการในการบริโภคลดลงมาก เนื่องจากผู้บริโภคมีเพียงคนชนบท รุ่นเก่าเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ประชากรในชุมชนยังขาดความรู้ในการพัฒนาคุณภาพของอาชีพการปลูกเมี่ยงและใบชา อีกทั้งในช่วงหน้าแล้งยังประสบปัญหาเรื่องไฟฟ้า ทำให้แหล่งอาหารของชุมชนต้องลดน้อยลงไป จากปัญหาที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนี้ กาญจนา ชันคำ (2546) จึงได้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาประการหนึ่งก็คือ การหาอาชีพเสริมทางด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนมีรายได้เสริมจากอาชีพหลัก

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อโนทัย เพียรคงชล (2540) ศึกษาเรื่อง “ความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” พบว่า ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านการเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวธรรมชาติ ร้อยละ 95.56 และมีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ที่ถูกต้องจากหน่วยงานราชการถึงร้อยละ 89.54 ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการจัดบริการด้านพาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว ร้อยละ 85.56 ส่วนที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องจากไม่มีพาหนะเป็นของตนเองและคิดว่าเป็นงานของผู้ชายเท่านั้น สำหรับประชาชนท้องถิ่นที่มีความต้องการจัดบริการด้านที่พักให้แก่นักท่องเที่ยวมีจำนวน ร้อยละ 96.67 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องจากไม่มีความถนัดและ ไม่ชอบเพราะเป็นลักษณะงานที่ย่งยากและเป็นภาระมาก ต้องมีความรับผิดชอบสูงมาก ลงทุนแล้วกลัวจะไม่คุ้มค่า ส่วนประชาชนที่มีความต้องการจัดบริการด้านอาหารและเครื่องดื่มมีร้อยละ 75.56 ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกห่างไกลจากตลาด กลัวลงทุนแล้วไม่คุ้มค่า และไม่มีเงินมาลงทุนในระยะแรก ซึ่งเท่าที่ผ่านมานักท่องเที่ยวนิยมนำสัมภาระติดตัวมาด้วย หรือหากทำแล้วกลัวนักท่องเที่ยวจะรับประทานไม่ได้ และงานดังกล่าวน่าจะเป็นงานของผู้หญิงมากกว่า

พนิตดา สิงห์ครา (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ บ้านห้วยฮี้ ตำบลปูลึง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นักท่องเที่ยวจะพักแรมในชุมชนเสมือนเป็นสมาชิกใน

ครอบครัวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน ชุมชนได้ดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวมากกว่า 4 ปี สามารถสร้างรายได้ให้สมาชิก 200 – 600 บาทต่อเดือน ผู้ประกอบการทั้งหมดต่างก็กำหนดอัตราค่าใช้จ่ายในมาตรฐานเดียวกันทั้งสิ้น ซึ่งเป็นที่พอใจของชุมชน เพราะทรัพยากร วัฒนธรรมและวิถีชีวิตถูกรักษาไว้ภายใต้การจัดการท่องเที่ยว เนื่องจากชุมชนมีการแบ่งโครงสร้างขององค์กรและมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างดี อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการสร้างความมีส่วนร่วมในการจัดการ และทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ อาทิเช่น ได้มีโอกาสเผยแพร่ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมภายในชุมชนไม่เสีย และสมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยวด้วย นอกจากนี้ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถตั้งและชักชวนให้สมาชิกร่วมกันทำงานให้สำเร็จ จนสามารถสร้างงาน สร้างรายได้ รักษาความเป็นธรรมชาติตลอดจนมีผลทำให้ปัญหาอื่นๆ ไม่เกิดขึ้นในชุมชน อีกทั้งสภาพที่ตั้งของชุมชนอยู่ที่สูง มีความได้เปรียบในแง่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงความหลากหลายในพันธุ์พืชและสัตว์ สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์อย่างสมบูรณ์ได้ เนื่องจากมีปัจจัยดึงดูดที่สำคัญของสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง ตลอดจนวิถีชีวิตที่แสดงออกถึงความ เป็นชนเผ่ากะเหรี่ยงอย่างชัดเจนที่ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์แบบแผนให้ยั่งยืนและมั่นคง มาจนถึงปัจจุบันนี้ และคนในชุมชนยังตระหนักและให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ รักษาสภาพแวดล้อม คุณลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองให้คงอยู่และปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยโดยไม่ให้สิ่งมีค่าเหล่านั้นสูญเสียไป

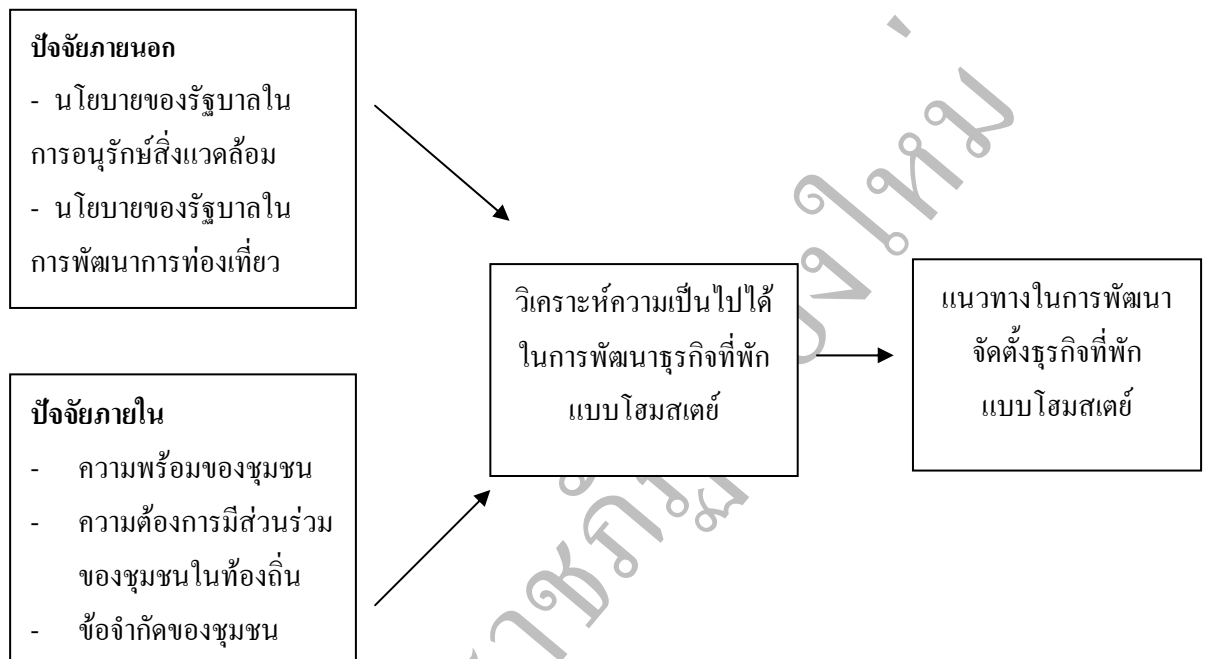
สมศักดิ์ เตชะเฮอร์วาน (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านแม่กำปองมีศักยภาพและความพร้อมอยู่ในระดับดีทั้งในด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และความสามารถในการเข้าถึง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม มีเอกลักษณ์ของตัวเองด้านการผลิตและแปรรูปเมี่ยง มีอากาศเย็นสบายตลอดปี และเป็นหมู่บ้านที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามบนภูเขาสูง แต่มีข้อจำกัดในด้านกายภาพที่ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ เนื่องจากหมู่บ้านแม่กำปองมีจำนวนบ้านพักแบบโฮมสเตย์จำนวนน้อย ส่วนศักยภาพและความพร้อมในการจัดตั้งธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม ในด้านการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวก การให้บริการ ความปลอดภัย และการตลาด อยู่ในระดับที่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เนื่องจากหมู่บ้านแม่กำปองได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานหลายๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการประชาสัมพันธ์หมู่บ้านแม่กำปองให้เป็นที่รู้จัก ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กระทรวงสาธารณสุข กรมการปกครอง กรมพัฒนา

ชุมชน และกรมส่งเสริมสหกรณ์หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ บริษัททัวร์ และหน่วยงาน NGO ให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม

อรรถพร บุญจันทร์ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน : กรณีศึกษา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีศักยภาพในการพัฒนาธุรกิจบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ประชาชนในชุมชนมีความต้องการให้ชุมชนได้รับการพัฒนาธุรกิจบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านยางหลวงมีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจากการที่เป็นชุมชนที่เก่าแก่ เป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาชาวบ้าน ประชาชนมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด เป็นชุมชนชนบทที่มีความเจริญ มีการคมนาคมที่สะดวกและมีระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ดี ยิ่งไปกว่านั้นประชาชนในชุมชน มีความเป็นมิตร มีอัธยาศัยดี สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาศึกษาและชื่นชมสิ่งดึงดูดต่าง ๆ ในชุมชน นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนยังมีความเห็นว่าบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ประชาชนในชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน รวมทั้งขาดความรู้ในด้านการจัดการ ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในอำเภอแม่แจ่มจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ให้กับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความรู้ในด้านการจัดการ และมีการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์

สำหรับแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอแม่แจ่มนั้นประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่มีความต้องการให้ อำเภอแม่แจ่ม มีชื่อเสียงทางด้านการท่องเที่ยว และในปัจจุบัน อำเภอแม่แจ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลายรูปแบบ เช่น การร่วมมือกับศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม จัดสร้างศูนย์นักท่องเที่ยว การจัดงานมหกรรมผ้าตีนจกโดยความร่วมมือของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ นิตยสาร และหนังสือพิมพ์สู่สาธารณะ ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในอำเภอแม่แจ่มเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ อรรถพร บุญจันทร์ ยังได้เสนอกรอบแนวคิดในการศึกษาแนวทางการพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนไว้ว่า เกิดจากการนำปัจจัยภายนอกของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยนโยบายของรัฐบาลในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาการท่องเที่ยว มาพิจารณาประกอบกับปัจจัยภายใน ได้แก่ ความพร้อมของชุมชน ความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น และข้อจำกัดของชุมชน เมื่อพิจารณาทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของชุมชนประกอบกันแล้วจึงวิเคราะห์หา จุดแข็ง จุดอ่อน และศึกษาความเป็นไปได้ เมื่อเห็นว่าชุมชน

มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาแล้วจึงสร้างแนวทางพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายเป็นกรอบแนวคิดได้ตาม ภาพที่ 2.2 ดังนี้ :

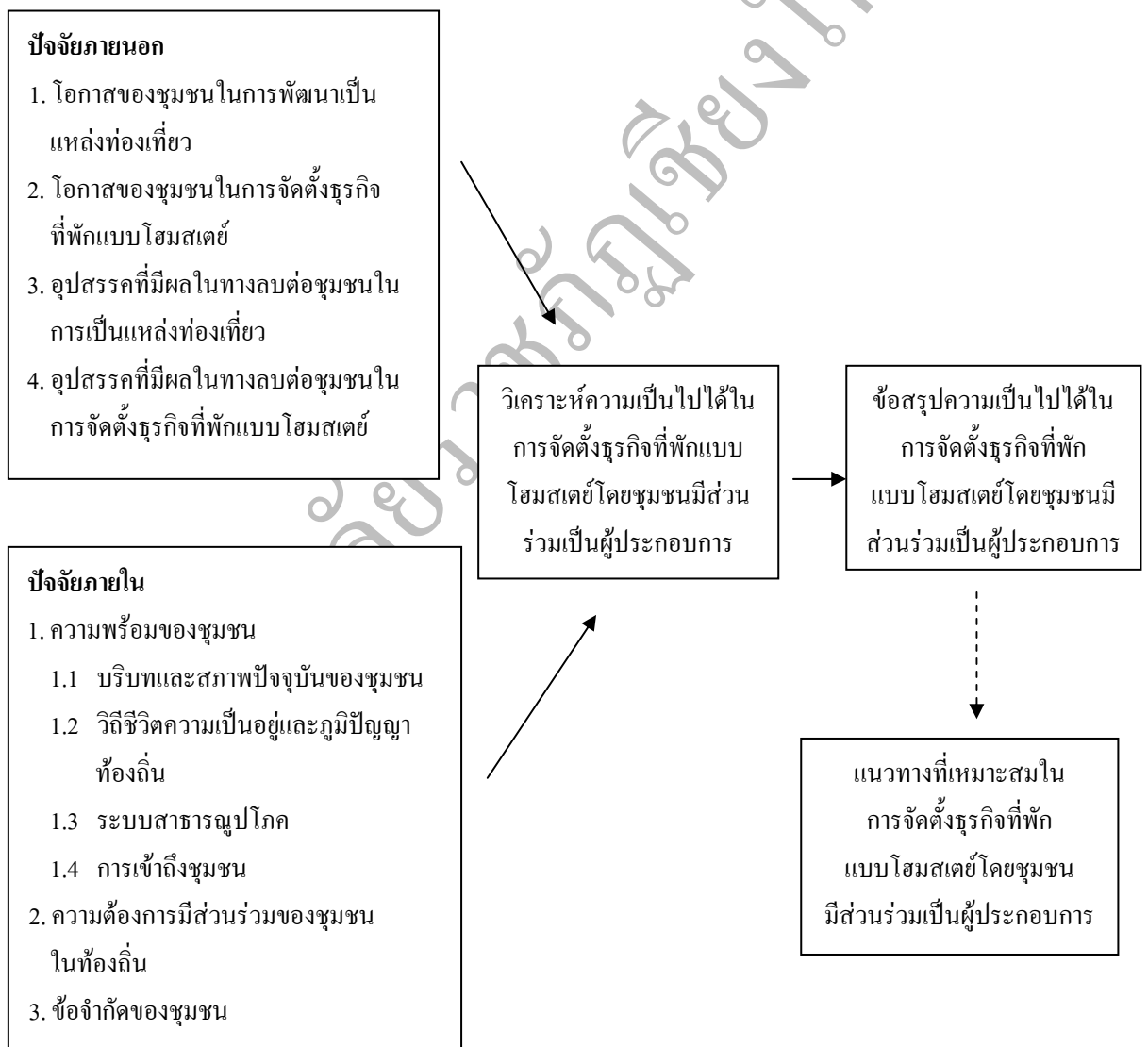

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการศึกษาแนวทางการพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน

จากงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า การจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมนั้นเป็นสินค้าด้านการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาพักในชุมชนเสมือนเป็นสมาชิกในครอบครัว เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ตลอดจนประเพณีและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่เป็นจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ที่พักแบบโฮมสเตย์สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยที่คนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันตั้งแต่การเตรียมการ การวางแผน การควบคุมดูแล การใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการแก่นักท่องเที่ยว และการได้รับประโยชน์จากการบริการ จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ดังได้กล่าวมานั้นผู้วิจัยได้นำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อกำหนดทิศทางการศึกษาให้ชัดเจนให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งขึ้น และมีความเหมาะสมกับการปฏิบัติกับสภาพพื้นที่ดังจะเห็นในกรอบแนวคิดของการวิจัยในภาพที่ 3 (หน้า 34)

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดที่ได้มีการพัฒนามาจากกรอบแนวคิดในการศึกษาแนวทางการพัฒนาบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนของ อรรถพ บัญจันทร์ (2544) ประกอบกับการสำรวจและศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยกรอบแนวคิดในการศึกษาในครั้งนี้ ดัง ภาพที่ 2.3 ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ

จากภาพที่ 2.3 สามารถอธิบายกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ว่า ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อชุมชนมีการศึกษาถึงปัจจัยสนับสนุนในการจัดตั้งธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ ทั้งปัจจัยภายนอกชุมชนและปัจจัยภายในชุมชน ปัจจัยภายในชุมชนประกอบไปด้วย ชุมชนจะต้องมีความพร้อม โดยจะพิจารณาถึงบริบทและสภาพปัจจุบันของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่และภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชน และการเข้าถึงชุมชนมาประกอบกัน รวมทั้งความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น และการรู้ข้อจำกัดของชุมชน พร้อมทั้งแก้ไขข้อจำกัดเหล่านั้น และจึงมาพิจารณาปัจจัยภายนอกของชุมชน ในส่วนของปัจจัยภายนอกที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการศึกษามาประกอบด้วย โอกาสของชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โอกาสของชุมชนในการจัดตั้งธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์ อุปสรรคที่มีผลในทางลบต่อชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวและอุปสรรคที่มีผลในทางลบต่อชุมชนในการจัดตั้งธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์ โดยพิจารณาถึงแผนวาระแห่งชาติเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มาตรฐานคุณภาพของชุมชนในการจัดตั้งธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์ ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวที่อาจจะมีขึ้นในหมู่บ้านปางมะโอ ฯลฯ เมื่อพิจารณาถึงความพร้อมด้านธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์ทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชนแล้ว จึงทำการวิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค รวมทั้งศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ และหาข้อสรุปถึงความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้ชุมชนได้ แนวทางที่เหมาะสมในการจัดตั้งธุรกิจที่แพกแบบโฮมสเตย์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการของชุมชนบ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

หลังจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนสร้างกรอบแนวคิดแล้วผู้วิจัยได้วางแผนเกี่ยวกับการดำเนินการและวิธีการวิจัย ซึ่งจะได้นำเสนอในบทต่อไป